

El jaciment ibèric de l'Hort de la Torre (Vilallonga, València)

PERE ROSELLÓ SENDRA*; SALVADOR CLOQUELL ESTEVAN**

En aquest article presentem els resultats de l'excavació d'un edifici del segle II aC, així com l'estudi de la seua tipologia ceràmica. Aquest tipus d'assentament, en el qual l'equipament principal consisteix en un gran molí rotatori, té una clara vocació agrícola. Es tracta d'una cabana de caràcter estacional, que ens permet aprofundir en el poblament ibèric tardà a la comarca de la Safor.

Paraules clau: Època ibèrica. Contestània. Ceràmica ibèrica. Producció agrícola.

En este artículo presentamos los resultados de la excavación de un edificio del siglo II a.C., así como el estudio de su tipología cerámica. Este tipo de asentamiento, en el que el principal equipamiento consiste en un gran molino rotatorio, tiene una clara vocación agrícola. Se trata de una cabaña de carácter estacional, que nos permite profundizar en el poblamiento Ibérico Tardío en la comarca de la Safor.

Palabras clave: Época ibérica. Contestania. Cerámica ibérica. Producción agrícola.

The Iberian archaeological site of L'Hort de la Torre (Villalonga, Valencia)

In this paper we present the results of the excavation of a building dating back to the second century B.C., as well as the study of its pottery typology. This kind of settlement, in which the main equipment consists of a large revolving mill, has an evident agricultural vocation. It is a sort of seasonal shed which enables us to deepen into the study of the Late Iberian settlement in the area of La Safor (Valencia).

Key words: Iberian period. Contestania. Iberian pottery. Agricultural production.

El jaciment ibèric de l'Hort de la Torre que ara presentem, es coneix com a conseqüència dels treballs arqueològics que van començar al gener de 2007, després que l'any anterior es detectaren vestigis arqueològics en els treballs d'urbanització d'uns terrenys propietat de l'Ajuntament de Vilallonga. La zona està enfront d'un recinte murat, d'origen feudal, conegut com a Hort de la Torre, fet que propicià la intervenció per tal de conèixer les possibles estructures associades, i l'avaluació de la seua conservació. Primerament es va sondejar, amb mitjans mecànics, tota la parcel·la afectada, i es va ampliar el que ara considerem el jaciment de l'Hort de la Torre. Una vegada excavada la zona de les sitges i estructures d'època romana i baixmedieval, ens centràrem en l'edifici ibèric.

L'Hort de la Torre es troba al terme municipal de Vilallonga, molt prop de l'antiga població de Buixerques, a la partida del mateix nom i enfront del recinte murallat abans mencionat (fig. 1). Es tracta d'una zona de terrasses situades uns 15 metres sobre el riu Serpis, al costat del Gorg de la

Torre, i molt aptes per al conreu. En l'actualitat és una zona de tarongers que ha passat a ser urbanitzable per l'ampliació del nucli urbà.

En tota l'àrea excavada tenim una seqüència cronològica molt àmplia, des d'època ibèrica, a la que pertany l'edifici en qüestió, fins a la moderna, amb els vestigis associats a un trapig.

La fase més recent documentada, si no considerem l'època contemporània, on el conreu de taronja es reflecteix amb una sèquia de ciment, és la que correspon a l'Edat Moderna. D'aquesta època destaquem primerament la fonamentació d'una estructura, possiblement de tanca, i algunes bossades de material, on apareixen les ceràmiques característiques del trapig (formes de sucre, llibrells i porrons), que es trobava dins del recinte murat.

De l'època medieval s'ha documentat part del camí d'accés a la torre, i a banda d'algunes bossades amb material de construcció i algun fragment de vaixel·la de Paterna-Manises, només hi ha material islàmic (segles XI-XIII) dispers en una zona de graves.

El mateix tenim en època romana. Hi ha grans bossades en la zona de la intervenció i algunes sitges, així com les

* alundari@gmail.com

** scloquell@gmail.com

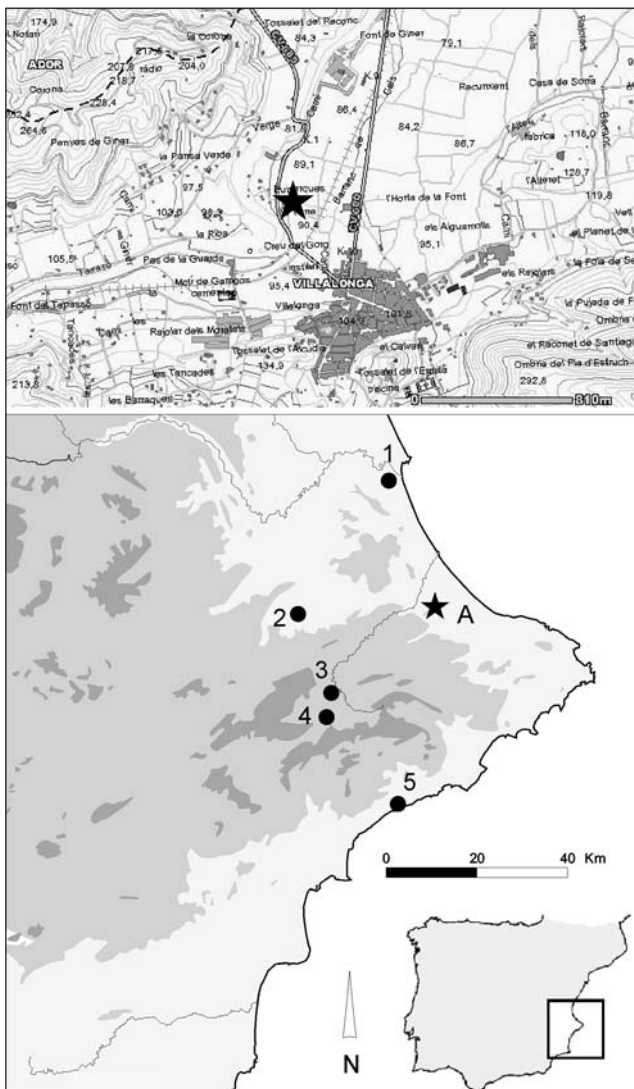

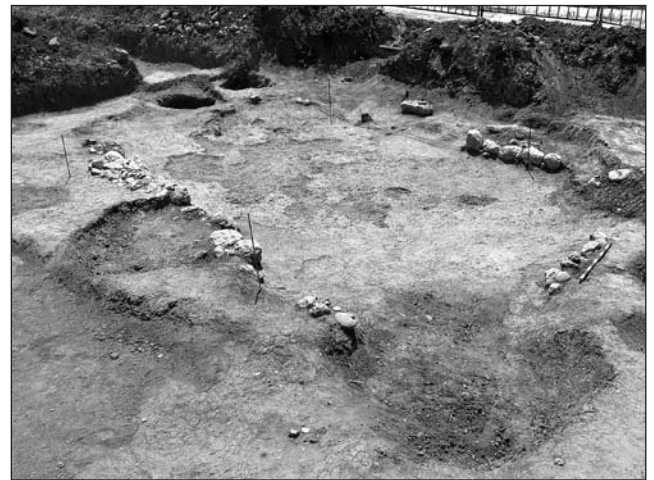
Figura 1. Situació de l'Hort de la Torre i dels principals jaciments citats al text. 1: València, 2: El Teular de Mollà, Ontinyent. 3: L'Alcavonet, Cocentaina, 4: La Serreta (Alcoi, Cocentaina, Penàguila), 5: La Vila Joiosa.

restes de fonamentació d'un mur. La ceràmica, malgrat la pràctica absència de vaixel·la d'importació, ens dona una cronologia de finals del segle VI a la primera meitat del VII dC¹.

Finalment, l'ocupació més antiga documentada en el jaciment és la d'època ibèrica, que és l'objecte d'aquest article.

L'EDIFICI

L'edifici consisteix en una senzilla estructura, de tendència rectangular, d'aproximadament 7,5 m per 4,3 m, amb un accés en el mur occidental i sense cap compartimentació interior (làmina I). Els paraments oest i sud es troben afectats per una canalització d'època medieval i dues sitges. Alhora, els altres paraments, millor conservats, també es troben afectats per diverses bossades tardoromanes i pel camí d'accés a la

Làmina I. Edifici ibèric.

torre. El límit occidental de l'edifici coincideix amb el de la zona excavada. D'aquesta manera, durant la intervenció arqueològica no es podia assegurar si l'edifici era aïllat o formava part d'un de major, així com ara no podem saber si en la zona no excavada hi ha més edificis d'aquesta època.

L'estructura en qüestió està formada per murs, dels quals només conservem la cimentació o sòcol, ja que seria visi-

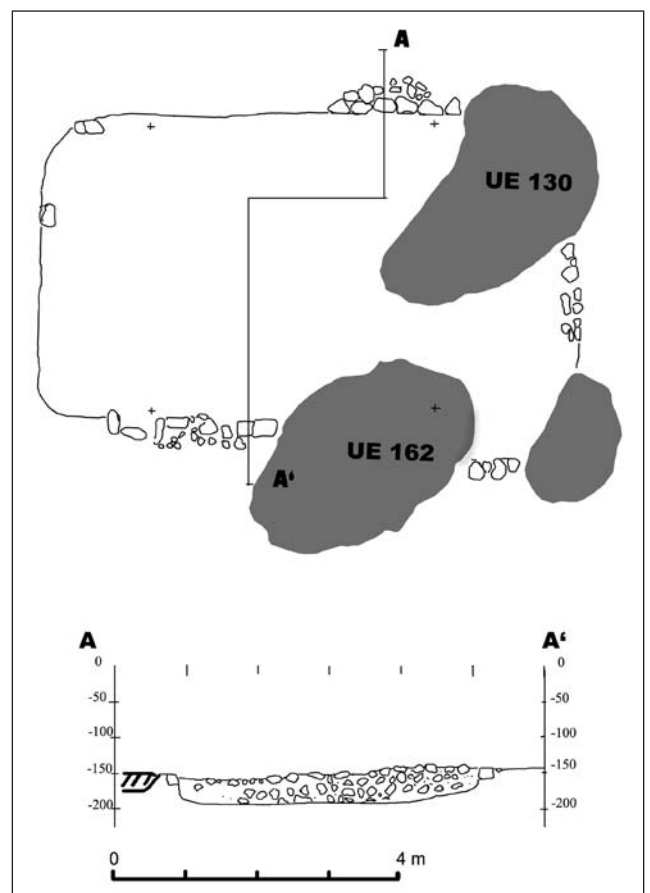

Figura 2. Planta i secció de l'edifici.

ble a la part interior, però no a l'exterior (fig. 2). Aquesta es compon de blocs de pedra irregulars, travats amb argila, que formen un sol parament a l'interior rebaixat. Per les característiques de l'enfonsament, amb abundància de pedres, podem suposar que el sòcol devia tenir una alçària major, i que l'alçat seria de terra xafada, però no d'atovons. També hi ha la possibilitat que l'alçat de les estructures fóra tot de maçoneria, com s'observa en jaciments contestans del Puig i la Serreta d'Alcoi, i al Pic Negre de Cocentaina (Sala, 2005: 129). Respecte dels atovons, són de color verd i roig intens, endurits per l'acció del foc. Cap d'ells ens ha donat una forma completa i es van reconèixer per la seua textura i coloració distinta a la de la resta de terres. S'han trobat fragments d'atovons al costat de cendres en l'angle sud-oest, precisament la zona més arrasada, que semblen tenir una funció específica, potser una llar o forn. La terra de tot l'estrat d'enfonsament és argilosa, molt plàstica, de color roig intens i sense quasi intrusions; per això considerem que l'alçat dels murs podria ser de tàpia o potser de "mantejat", sense revestiment de calç.

El sòl consisteix en la mateixa terra de l'estrat geològic de la zona, que apareix rebaixat, sense cap paviment, i que resulta molt més fons en la seua part central. En el mur oest aparegueren uns graons d'accés per a salvar el desnivell.

De la coberta no en tenim cap indicatiu, cap empremta vegetal, potser perquè no hi hagué cap incendi que la perpetuara, o menys probablement perquè el nivell d'obliteració la desfera. Potser, part d'aquesta coberta degué estar construïda amb bigues de fusta, com ho provaria l'aparició d'un gran clau de ferro, emprat en les tasques de fusteria.

A banda de la ceràmica, que s'analitza en el punt següent, dins de l'enderroc de l'edifici també trobem parts d'un gran molí i alguns elements realitzats amb ferro.

El molí és rotatori, està realitzat amb pedra calcària fossilífera, de color blanc amb vetes rogenques i intrusions de quars roig, i consta de dues parts: l'element passiu o meta (fig. 3, 111), que correspon a la part inferior i és d'aproximadament 34 cm de diàmetre conservat i 18 cm d'alçària, amb un forat central reforçat amb plom; i un element actiu o mola (fig. 3, 110), que representa la part superior i té uns 60 cm de diàmetre i 14 cm d'alçària, amb anses perforades, de les quals es conserva una que té 6 cm de diàmetre i 8 cm d'alçària. No s'ha trobat cap fragment *in situ*, ni cap suport on suposadament devia estar fix, tal com s'observa per a aquest tipus de molí en el Puntal dels Llops, a Olocau (Bonet i Mata, 2002).

El molí rotatori, atenent la seua grandària, necessitava dues persones per al seu funcionament, i representa una acció de transformació agrícola que sobrepassa les necessitats d'una família (Bonet i Mata, 2002: 119).

La fíbula de ferro (fig. 3, 112) només conserva el pont peraltat i part del moll, i s'adscriu genèricament al tipus La Tène, però el seu estat de conservació no permet major precisió. Altres objectes de ferro són un clau (fig. 3, 114), de secció quadrangular i 8 cm de llargària, amb cap lenticular allargat, i funció d'escàrpi; i un fragment de fulla (fig. 3, 113), de secció triangular, possiblement de podall.

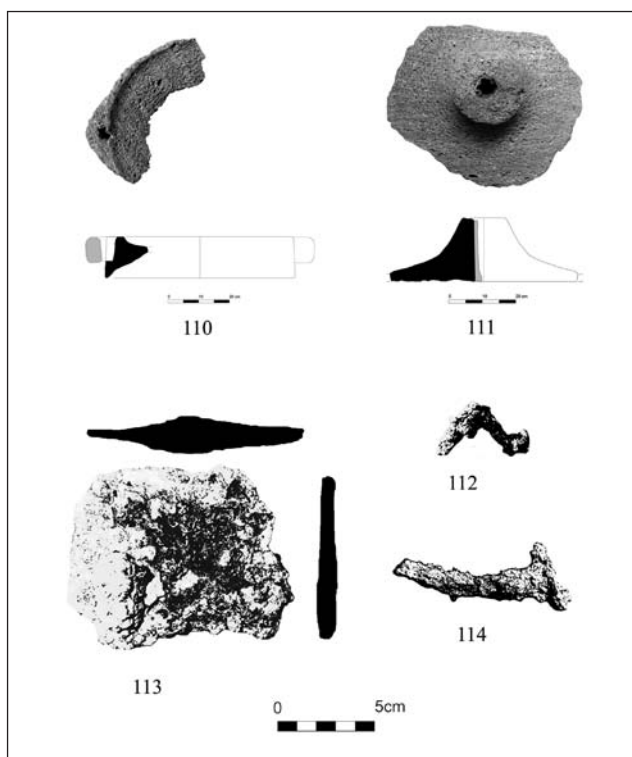

Figura 3. Molí i metall.

Quant a la cronologia que podem obtenir a banda de les ceràmiques, observem que les fíbules de La Tène I apareixen en els poblats contestans a partir de finals del segle III aC, i substitueixen les fíbules anulars hispàniques, i és molt freqüent en contextos de inicis del segle II aC.

A l'hora d'interpretar l'estructura, el primer que hem d'observar és la tècnica constructiva, on manquen els paraments sòlids, el paviment i una compartimentació interna. Això ens fa suposar que l'hàbitat no degué ser permanent, ja que les construccions ibèriques són més consistents en els poblats excavats. Aquesta estacionalitat també es reflecteix en els objectes del seu interior, atés el seu caràcter heterogeni, ja que hi trobem material tant d'ús domèstic, com d'emmagatzemament, industrial i de transport; i, per tant, no pot tractar-se d'un edifici industrial ni tampoc d'una simple residència.

Tant per la fragilitat de l'estructura, com per la diversitat de materials, suposem que ens trobem davant d'una construcció d'ús temporal, allò que sol anomenar-se una cabanya. Aquesta cabanya degué allotjar un grup familiar durant la temporada en què es realitzen tasques agrícoles, com la sega, la molla i, fins i tot, la distribució d'excedents.

Aquest tipus de cabanya es documenta a Ontinyent en el jaciment del Teular de Mollà (Ribera i Gómez, 1990-1991), amb la mateixa datació que el de l'Hort de la Torre. Es tracta d'un jaciment també amb molí rotatori, amb fons rebaixat i que es data entre el darrer terç del segle II i el primer del I aC per la presència de ceràmica campaniana B calena, i que coincideix amb el nostre en un petit càlat que presenta la mateixa decoració que el inventariat com a núm. 13 (fig. 7).

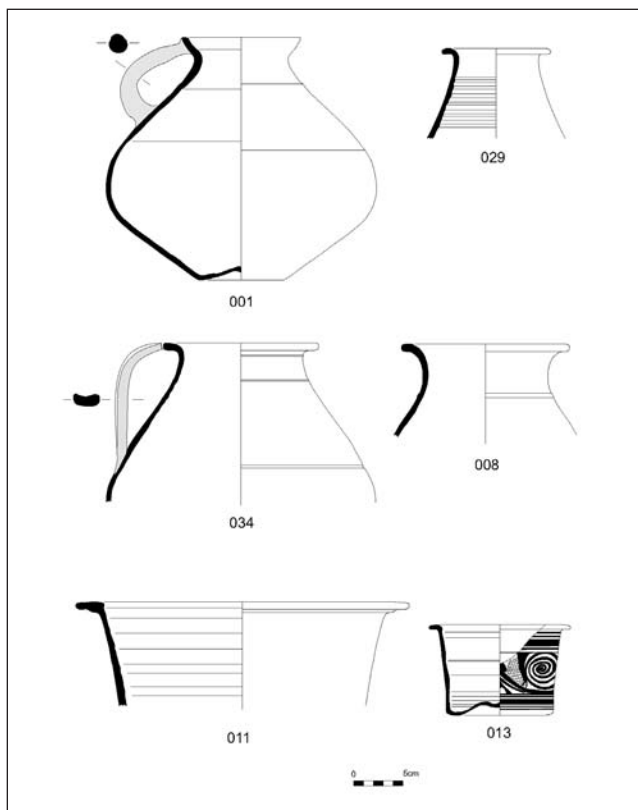

Figura 7. Olpes i càlat.

LA CERÀMICA DE L'EDIFICI

Tota la ceràmica documentada en l'estrat d'enderroc de l'edifici que presentem és de tècnica ibèrica. Les úniques importacions, d'origen itàlic, es troben en els nivells superficials, encara que segurament vinculats a l'únic nivell ibèric, i són escassos els fragments d'àmfora i de ceràmica Campaniana A. El conjunt recuperat entre l'enderroc de l'edifici presenta unes característiques prou homogènies: excepte algunes vegades, es tracta de pastes semblants, de tonalitats ataronjades amb intrusions petites i alguns punts de quars i de calç, que solen provocar vacúols. El material apareix molt fragmentat i la terra del jaciment, per les seues característiques i les constants acumulacions d'aigua, ha disminuït la qualitat de la patina i la decoració, que és sempre de color roig vinós i quasi no es distingeix. Només una peça presenta característiques clarament distintes a les citades: un petit càlat (fig. 7, 13), de pasta totalment diferent, i que conserva quasi tota la decoració. Respecte a les ceràmiques de cuina (Grup B), els fragments recuperats són tots semblants, allisat a l'exterior, amb una pasta amb abundant desengreixant blanc, i amb un repertori limitat a olles i tapadora.

Distingim dues unitats estratigràfiques en l'enderroc de l'edifici. La primera, que ocupa quasi tota la seua extensió, anomenada U.E. 144, conforma un estrat de pedres calcàries amb terra argilosa molt compactada, de color marró intens, en què apareix gran quantitat de ceràmica, sobretot en l'an-

gle nord-oest. El segon estrat, a l'angle sud-oest, anomenat U.E. 166, es diferencia del primer per la presència de cendres i fragments d'atovons, on la densitat de ceràmica és molt menor, ja que és un estrat molt afectat per la construcció d'una canalització d'aigua i dues sitges, en èpoques molt posteriors. D'aquests atovons, ja s'ha esmentat la seua possible vinculació a una llar o forn.

La classificació del material s'ha realitzat utilitzant la tipologia de Bonet i Mata (1992), tot i considerant la dificultat de classificar formes incompletes. El total de peces, individualitzades a partir de la vora, i que formen part de l'estrat de l'edifici ibèric, és de 51, de les quals només 4 corresponen al grup B. Encara que es tracta d'un nombre molt baix, on potser caldria incloure els fragments de les bossades sobre l'enderroc, i que serien estratigràficament menys fiables, resulta molt significatiu, per tal de conèixer el que utilitzaria el grup d'habitants quan, per motius que desconeixem, la casa es va enfonsar. Quasi el 60% es devia fer servir per al servei de taula, sobre tot pàteres; quasi el 30% per a transport o emmagatzemament, encara que cal considerar la multifuncionalitat de les àmfores i dels lebes; el 7,8% correspon a la vaixel·la de cuina; i quasi el 2% final el representa un exemplar de fusaiola, que ens informa sobre possibles treballs del filat en aquest àmbit domèstic.

Ceràmica de transport i emmagatzematge

A.I.1 Àmfora

Les àmfores ibèriques poden utilitzar-se tant per al emmagatzemament com per al transport. Tot i això, es tracta d'un recipient multifuncional. Tots els exemplars corresponen al tipus A.I.1.2 de la tipologia de Mata i Bonet (1992), mentre que si atenem la tipologia de Ribera (1982), sembla que tenim exemplars dels tipus I-5 ó I-6, i I-4. Encara que desgraciadament no conservem molt més que la part superior, podem establir-ne algunes diferències.

Dels individus identificats, tres d'aquests (fig. 5, 12, 22, 62) presenten característiques tècniques i morfològiques similars. Són de pasta ataronjada i és difícil saber si es tracta del tipus I-6 de Ribera (1982), característic de l'àrea edetana², o si pot ser el I-5. Es tracta d'exemplars de cos de tendència cilíndrica, amb línies incises, per la pressió de cordes, a l'altura del muscle, que és arredonit, on es col·loquen les anses. El llavi té un engrossiment aplatat a l'interior, un poc elevat a l'exterior, i un diàmetre de boca que oscil·la entre els 15 i els 18 cm. D'aquesta forma trobem abundants paral·lels, tot i que semblen ser una producció local. Es troben en jaciments datats entre finals del segle III i inicis del II aC: Puntal dels Llops, d'Olocau (Bonet i Mata, 2002: fig. 51, 2058, 2062; fig. 114, 23007); Serreta d'Alcoi (Olcina i al, 2000: fig. 10, 1-2 i 4-6); Castell de Cocentaina (Grau, 2002: fig. 79.1); Castell de Perpuxent, a l'Orxa (Grau, 2002: fig. 95.1); Pitxocol, a Balones (Grau, 2002: fig. 99.2); i una vora inèdita del carrer Sagunt de València, documentada en la primera meitat del segle II aC (Garibó, 2007).

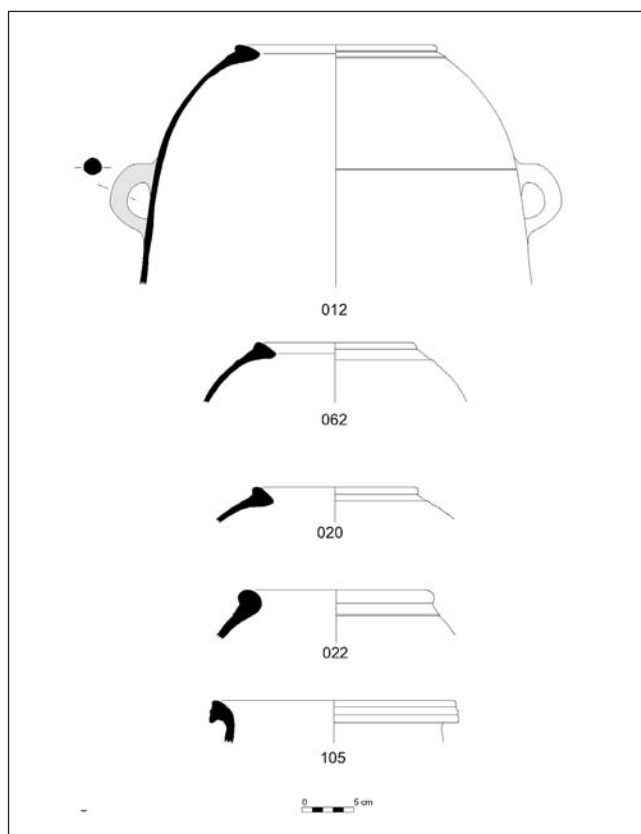

Figura 5. Àmfores i tenalla.

Respecte a l'àmfora 22 (fig. 5), té una pasta més farinosa i de tonalitat més intensa, a banda d'un engrossiment interior del llavi més arredonit, i un cos de perfil ovoide. Possiblement es tracte del tipus I-4 de Ribera, característic del món de la Contestània. Els paral·lels més propers els trobem a Cocentaina, també entre finals del segle III i inicis del II aC, en la terrisseria de l'Alcavonet (Grau, 1998-1999: fig. 9,2) i en el Sampo (Grau, 2002: fig. 90,1).

Ceràmica d'emmagatzematge

A.I.2 Tenalla

D'aquesta gran vaixel·la de magatzem només en tenim un fragment, corresponent a la zona on aparegueren les cendres (fig. 5, 105), que destaca per la triple motllura en la vora. Es tracta d'una tenalla sense muscle (A.I.2.2), i amb el llavi motllurat.

A.II.2 Tenalleta

Distingim dos individus, que corresponen a la variant sense muscle (A.II.2.2) i de llavi motllurat, igual que ocorre amb la tenalla. El número 21 (fig. 6) presenta una boca de 18 cm de diàmetre, i una pasta taronja, molt tova amb desengreixant de punts brillants i de calç. El paral·lel més proper és el del Camí del Pla d'Oliva (Aparicio i al, 1994: fig. 34, 92), però també al Castell de Perputxent de l'Orxa

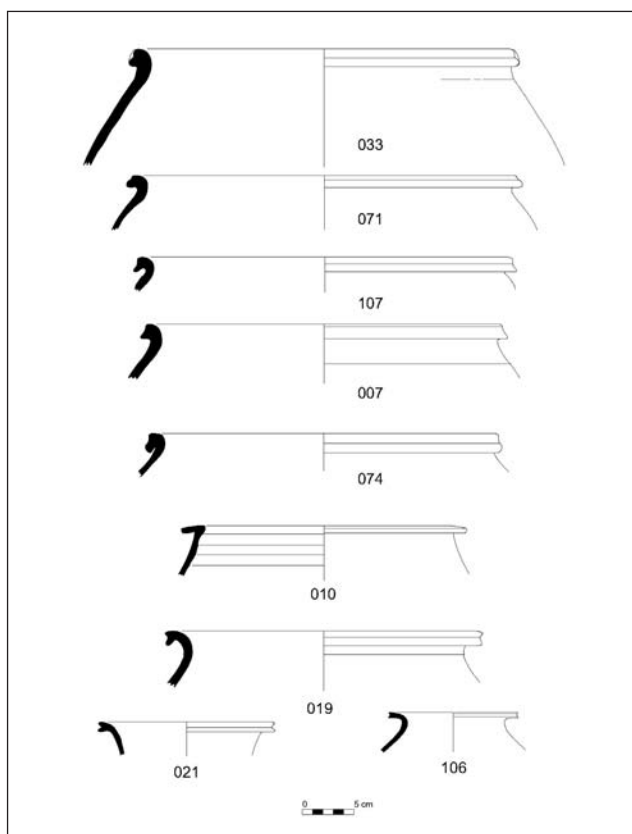

Figura 6. Lebes i tenalletes.

(Grau, 2002: fig. 95,3), documentat entre la segona meitat del segle III i els inicis del II aC. L'altra tenalleta, el individu número 106 (fig. 6), és una tenalleta de perfil piriforme i que destaca pel llavi motllurat, que no és penjant, sinó recte com al Camí del Pla d'Oliva (Aparicio i al, 1994: fig. 97,101; fig. 49,152), encara que es tracta d'una forma de tenalleta molt semblant a les del Ibèric Ple de la zona edetana, i que sembla menys comú en l'àrea contestana.

A.II.6 Lebes

Es tracta del recipient més representat juntament amb els plats, amb set individus. És una forma oberta i de tendència globular. Els individus 7, 33, 71, 74 i 107 (fig. 6) tenen una vora motllurada, amb un coll més o menys destacat, i diàmetres que oscil·len entre 30 i 36 cm. L'exemplar 33 presenta, a més a més, un arrencament d'ansa en la vora. Tots aquests lebes tenen una pasta més o menys homogènia, taronja i farinosa, amb desengreixant de punts de calç i alguns brillants i negres molt menuts. L'exemplar 19 (fig. 6) té una pasta més depurada de color ocre, i de la decoració conserva restes de franges pintades horitzontals de color roig vinós en la motllura del llavi i en el coll. Com la resta, presenta abundants paral·lels en poblats de finals del segle III aC, però destaca la semblança amb les produccions de l'Alcavonet de Cocentaina (Grau, 1998-1999). Finalment, el lebes número 10 (fig. 6) té una vora d'ala lleugerament inclinada, amb 23 cm de diàmetre de boca, i cos de parets

divergents, amb una pasta roja més intensa, millor depurada i més dura que els altres exemplars, amb desengreixant de punts rojos, brillants i escassos punts de calç i vacúols. Tant aquesta com les altres, són formes molt utilitzades al món ibèric d'aquesta zona, i els paral·lels els trobem en abundància en jaciments de finals del segle III a inicis del II aC com el Tossal de Sant Miquel de Lliria, el Puntal dels Llops d'Olocau o la Serreta d'Alcoi.

A.III.7 Càlat

D'aquesta forma, exclusiva del món ibèric, presentem dos exemplars ben diferents. Cap dels dos és una producció local ni comarcal.

El més gran (fig. 7, 11) té una vora en ala motllurada, 28 cm de diàmetre i cos troncocònic (A.II.7.2.2). La pasta és de color marró ataronjat, molt depurada, amb desengreixant menut. Es tracta d'un càlat que presenta moltes dificultats de classificació, possiblement entre els tipus D-2 de Conde i el 6 de Nordström (a partir de Grau, 2002: 75). El paral·lel més semblant apareix en la plaça de l'Almoina de València (Garibó, 2007), en un nivell sutorià, on podria estar com a element residual. Altres paral·lels no tan exactes els trobem a l'Alcúdia d'Elx (Sala, 1992), amb nivells de la segona meitat del segle II aC.

L'altre exemplar (fig. 7, 13) és un petit recipient, de 13 cm de diàmetre per 9 d'alçària, que ens ofereix tot el perfil, de parets escassament divergents i vora en ala, que correspon al tipus A.II.7.1 de Mata i Bonet (1992), sense més precisions. És l'únic exemplar de tot el repertori que conserva el desenvolupament de la decoració pintada, en color roig vinós i motius geomètrics i vegetals, que formen una gran banda central d'espitals i fulles reticulades entre franges i filets horitzontals. La seua pasta és entre marró i ocre, molt depurada, amb petites intrusions brillants i negres, i escassos punts de calç menuts. Els paral·lels d'aquesta peça no els hem trobat per la forma, ja que no s'ha identificat cap exactament igual, però sí per la pasta i decoració: a la Vila Joiosa, recents intervencions van exhumar una gran quantitat de ceràmiques ibèriques amb la mateixa decoració i característiques tècniques (Espinosa i al, 2005), i que se suposen d'una terrisseria local³. A Ontinyent, al Teular de Mollà (Ribera i Gómez, 1990-1991: 89.37.03) es troba un càlat amb els mateixos motius decoratius. La simplificació de la decoració amb una combinació de grans espitals i fulles reticulades és molt emprada durant el període Ibèric Tardà, i la trobem des del Cabecico del Tío Pío, a Arxena, fins a Tarragona, encara que d'exemplars amb els detalls com el nostre només en coneixem els citats d'Ontinyent i la Vila Joiosa.

Vaixella de taula i servei

A.III.2 Gerro

Dins d'aquest tipus destaca l'absència de les enòcoes, és a dir, que tots els gerros són de boca circular, sense pic vessador, que anomenem olpes. Dels quatre individus es poden distingir

dos grups: un amb vora cap a l'exterior, ansa en cinta i cos biconcònic (A.III.2.2.1), i un altre amb vora reentrant, ansa de secció circular i cos de tendència globular (A.III.2.2.2).

El primer grup, a banda de les particularitats pròpies de cada peça, consisteix en formes semblants a la ceràmica del tipus Gris Empuritana, a la qual semblen imitar. Almenys així ho pareix en l'exemplar més complet (fig. 7, 34). L'exemplar 29 (fig. 7) és més estilitzat que la resta, sense bordons ni incisions, i recorda uns exemplars de l'Alcavonet de Cocentaina (Grau, 1998-1999: fig. 5) on poden presentar una ansa enrotllada o llisa, o a la mateixa ciutat, les olpes del c/ Indústria (Grau, 2002: fig. 85,6) i Arpella (Íd.: fig. 94,4). L'exemplar número 8 (fig. 7) és pràcticament com el número 34, i disposa d'una ansa en cinta des de la vora fins al muscle. Cal destacar un paral·lel d'aquest tipus al Camí del Pla d'Oliva per la seua proximitat, sense ansa (Aparicio i al, 1994: fig. 37, 97) o amb ansa de secció circular (Íd.: fig. 31, 67), o al c/ Indústria de Cocentaina (Grau, 2002: fig. 85,5 i 6), però també la presència de les mateixes formes en ceràmica Gris Empuritana al Puntal dels Llops (Bonet i Mata, 2002: n.11004) o a Sant Miquel de Lliria (Bonet, 1995: fig. 89).

El segon grup presenta un únic exemplar (fig. 7, 1), del qual s'ha pogut reconstruir el perfil complet, tot i trobar-se molt fragmentat al llarg de la zona excavada. Presenta un diàmetre de boca de 12 cm i una alçària de 25 cm, i el trobem semblant en llocs tan llunyans com La Escuera, a San Fulgencio (Nordström, 1967: FF23) o La Señal, a Villar del Arzobispo (Bonet i al, 1985-1989: N.296). També al Camí del Pla d'Oliva (Aparicio i al, 1994: fig. 47,146) està present aquesta forma.

A.III.8 Plat

Dins d'aquest grup separem dos subtipus: els plats, de vora cap a l'exterior i les pàteres, de vora reentrant.

Els plats (A.III.8.1) són dos possibles imitacions de la forma Lamb. 36 de ceràmica campaniana A. Realment l'exemplar 26 (fig. 8), realitzat amb ceràmica gris, presenta un fons molt fondo i una vora més recta que la forma Lamb. 36, la qual s'associa en la muralla púnica de Cartagena als moments finals del segle III aC (Marín, 1998: M/B1/2/14-15 i M/C3/2/1). El que sembla més la forma Lamb. 36 és l'exemplar 37 (fig. 8), amb el fons molt pla i la vora volta. Mentre que als poblats amb datació de finals del segle III o inicis del II aC es troben campanianes amb aquesta forma, sembla que no apareixen com a imitació. El plat 96 (sense figura) és una vora d'ala recta sense diferenciar, que pot tractar-se d'un petit plat en ala, mentre que el número 98 (fig. 8) és un plat relativament fons i amb la vora de secció triangular a l'exterior.

Les pàteres són la vaixella més freqüent, i presenten fins a 13 individus de diferents grandàries. S'ha pogut reconstruir el perfil del número 6 (fig. 8), que igual que el 65 (fig. 8), sembla una imitació de la forma Lamb. 5, de la Campaniana B, i que mostra una cronologia de la segona meitat del segle II aC. La resta de pàteres, de diverses grandàries (fig. 8, 25, 38, 64 i 91), són peces més pròpies de la tradició ibè-

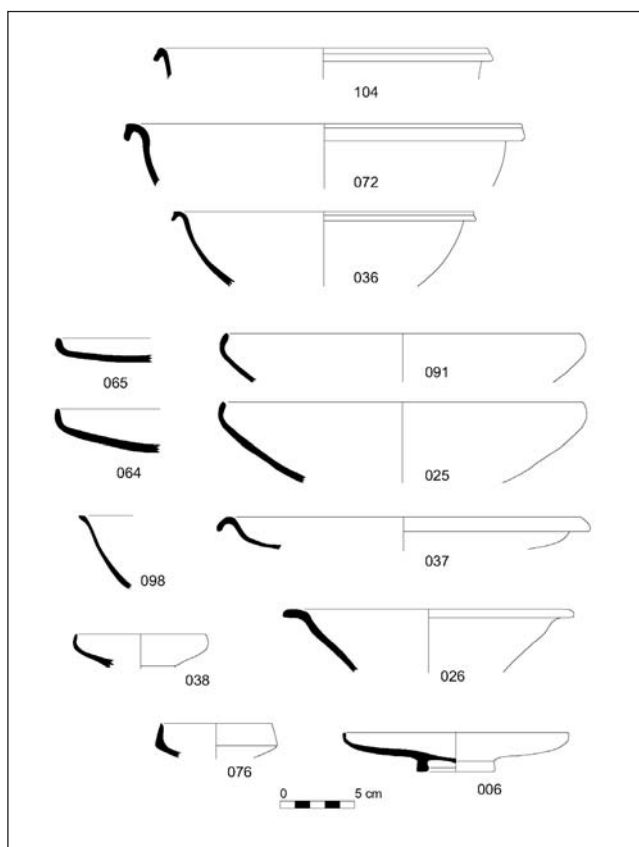

Figura 8. Plats, bols, copeta.

rica, encara que també es relacionen amb la vaixel·la itàlica de vernís negre (Lamb. 21-26, Lamb. 25-27), característica dels segles III- II aC (Olcina i al, 2000: 13). Es tracta d'unes formes abundants i repetides, amb diferents grandàries, a tots els poblats de l'Ibèric Ple i Final.

A.III.9 Bol

Dels bols tenim tres exemplars. El primer pertany a l'estrat d'enderroc general o U.E. 144 (fig. 8, 36), i els altres dos al de l'angle sud-oest o U.E.166: el individu núm. 108, que podem completar amb l'exemplar 72 (fig. 8), que va aparèixer en un estrat de contaminació sobre ell, i l'exemplar 104 (fig. 8), de parets molt més rectes que els anteriors. Els tres presenten la vora motllurada i cos globular, però les parets són molt fines per a relacionar-les amb els lebes. Es tracta d'una forma ben documentada en contextos dels segles III -II aC: Puntal dels Llops (Bonet i Mata, 2002: fig. 118, 23071), Castellet de Bernabé, identificat com a escudella (Guerin, 2003: fig. 49, 105; fig. 128: 440; fig. 145: 509; fig. 221, 646) i a l'Alcavonet de Cocentaina, on es denomina copa (Grau, 1998-1999: fig.8: 9 i 15).

A.IV.1 Botelleta

Es va recuperar un fragment de vora (fig. 9, 35) corresponent a una botelleta de tendència globular (A.IV.1.1). A València, als nivells fundacionals apareix una botella semblant (López i al, 1994: fig. L.17.1-3).

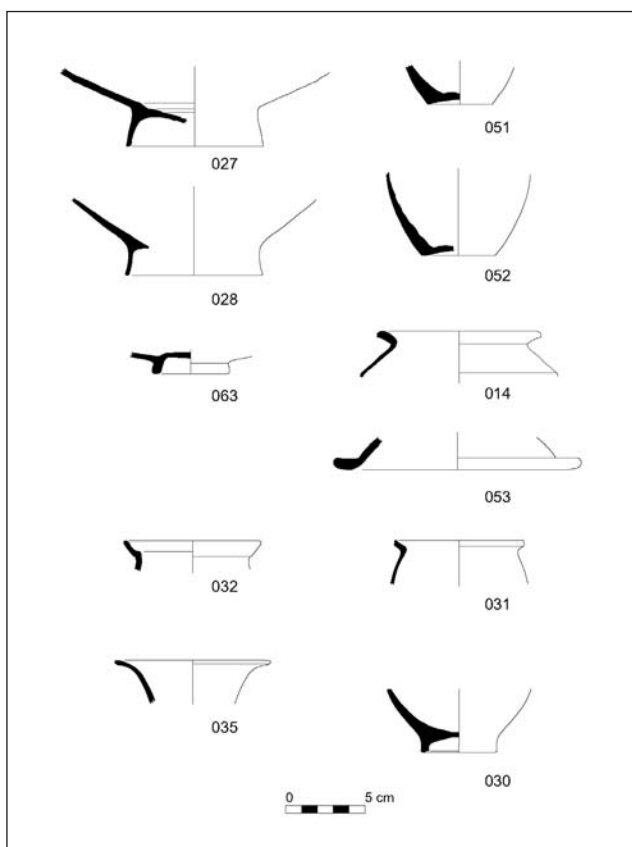

Figura 9. Plats, gobelets, botelleta i cuina.

A.IV.3 Copeta

Hi ha un exemplar (fig. 8, 76) que és una copeta carenada que imita la forma Lamb. 34-B. La forma original, en Campaniana A, la trobem en els darrers moments de l'Ibèric Ple en el Puntal dels Llops (Bonet i Mata, 2002: fig. 118, 23057) i al Tossal de Sant Miquel (Bonet, 1995: fig. 139,095), però no en la zona central de la Contestània (Grau, 2002: quadres 4 i 6), mentre que ja en l'Ibèric Final es troba en la "Tienda del alfarero" de l'Alcúdia d'Elx, on aparegué al costat d'una imitació en tècnica ibèrica (Olcina; Sala, 2000: fig. 3 i 4).

A.IV.4 Gobelet

Hi ha tres exemplars d'aquesta forma (fig. 9, 31 i 32, i sense figura, 103). Aquest últim presenta tota la base, un muscle arredonit i vora ixent, mentre que dels altres dos només identifiquem les vores i la part superior del cos.

INTERPRETACIÓ

En el conjunt ceràmic recuperat dins l'edifici ibèric han aparegut dos estrats: un general de tot l'enderroc, i un altre en l'angle SW, on apareix juntament amb cendres i restes d'adobs. Aquesta informació estratigràfica ens fa pensar que ens trobem davant un conjunt tancat, en ús simultàniament quan es va enderrocar l'edifici (fig. 4).

FORMA	N.M.I.	%
A.I.1- ÀMFORA	4 (012, 020, 022, 062)	7,8
A.I.2- TENALLA	1 (105)	1,9
A.II.2- TENALLETA	2 (021, 106)	3,9
A.II.6- LEBES	6 (007, 010, 019, 033, 071, 107)	11,7
A.II.7- CÀLAT	2 (011, 013)	3,9
A.III.2- GERRO	4 (001, 008, 029, 034)	7,8
A.III.8- PLAT	18	35,2
- PLAT	4 (026, 037, 096, 098)	7,8
- PÀTERA	13 (006, 025, 038, 064, 065, 090-095, 099, 101)	25,4
A.III.9-BOL	3 (036, 104, 108)	5,8
A.IV.1- BOTELLETA	1 (035)	1,9
A.IV.3- COPETA	1 (076)	1,9
A.IV.4- GOBELET	3 (031, 032, 103)	5,8
A.V.8- FUSAIOLA	1 (102)	1,9
A.INDET	2 (097, 109)	3,9
B.1- OLLA	1 (014)	1,9
B.5- BOTELLA	1 (068)	1,9
B.6- TAPADORA	1 (053)	1,9
B.INDET	1 (BASE 051-052)	1,9
TOTAL	45 (UE 144) 6 (UE 166) = 51 fragments	100

Figura 4. Quadre de freqüència dels tipus de la ceràmica ibèrica.

La qualitat de les pastes, excepte algunes excepcions, és sempre semblant, de colors taronja a marró, textura tova, i amb desengreixant de punts negres, punts brillants i punts de calç. La procedència de les ceràmiques es pot establir en tres nivells bàsics: local, comarcal i intercomarcal. Dins del primer, les notícies de troballes, en el mateix terme de Vilallonga, de ceràmica ibèrica amb defectes de coccio, ens suggereix la producció local de part de la ceràmica de l'Hort de la Torre, ja que s'han trobat formes com les àmfores n. 12, n. 20 i n. 62, pàteres, botelletes, etc., que ens permeten associar-les a aquesta terrisseria.

A nivell comarcal, es calcula que una terrisseria subministra normalment un territori al llarg d'un radi de 20 o 30 km, i així s'ha documentat en territoris com l'Alcoià-el Comtat (Grau, 2002) o els de Kelin-Edeta-Arse (Mata i al, 2003: fig. 5). Dins aquest segon nivell, queda demostrada la semblança amb moltes formes del Camí del Pla a Oliva, malgrat la dificultat d'atribuir-li una cronologia acurada: són quasi els mateixos olpes, pàteres o lebes. Però també, trobem pastes semblants a jaciments com el Morquí (Terrateig) i el Rabat (Rafelcofer), o fins i tot al Xarpolar (Vall d'Alcalà) i al castell de Perputxent (L'Orxa). Malauradament, no hi podem aprofundir més, a falta de excavacions sistemàtiques o de publicacions detallades que ens permeten assajar un estudi comparatiu.

Finalment, hi ha un tipus de comerç, més restringit, que passa de llarg aquests límits pel seu sentit sumptuós, vincu-

lat a formes poc comunes, com són els càlats, que provenen de llocs tan distants com la Vila Joiosa i l'entorn de *Valentia*. Aquest nivell intercomarcal és molt més difícil d'identificar, sobretot perquè en tota la zona ibèrica les ceràmiques solen semblar-se, des de jaciments tan llunyans com La Es-cuera (San Fulgencio) al Tossal de Sant Miquel (Llíria), i es necessitaria un estudi de les pastes per a conèixer realment els distints orígens. En el cas del càlat núm. 11, només hem trobat una vora tan característica amb un cos troncocònic en els exemplars considerats produccions locals de Valentia o del seu àmbit (López i al, 1994: làmina 16, 3; Garibó, 2007); i respecte a l'exemplar núm. 13, tant la pasta com la decoració, hem tingut l'oportunitat de relacionar-les amb les de la Vila Joiosa, on existiria una important ciutat ibèrica, amb terrisseria, que a hores d'ara està en procés d'investigació. Amb tota cautela, podem sospitar la procedència d'aquesta peça de l'entorn d'aquesta terrisseria.

La ceràmica de l'edifici ibèric ens aporta una cronologia propera al darrer terç del segle II aC. A causa de l'absència d'importacions, ens hem de basar en les imitacions de les ceràmiques itàliques i en els càlats, que són considerats un fòssil director. La resta de ceràmiques ibèriques ens remet a produccions característiques del final de l'Ibèric Ple, tant de l'àrea edetana com contestana.

Els dos càlats tenen una cronologia semblant. El núm. 11 el trobem igual en els nivells sectorians de l'Almoína, mentre que el núm. 13 es relaciona amb la ceràmica datada,

a les necròpolis de Poble Nou i Casetes, a la Vila Joiosa, a finals del segle II i inicis del I aC. Al Teular de Mollà, la datació d'aquest càl, amb la mateixa decoració, també és de finals del segle II aC.

Respecte a la vaixel·la que imita les produccions itàliques, tenim diversos exemplars que ens ofereixen una datació genèrica de la segona meitat del segle II aC, amb algunes puntualitzacions. Les formes Lamb. 34 i Lamb. 36, de Campaniana A, apareixen inicialment en contextos de l'Ibèric Ple, a finals del segle III aC, però les seues imitacions es documenten a partir de l'últim terç del segle II aC (Díaz i Otiña, 2007), com podem comprovar a la "Tienda del alfarero" de l'Alcúdia d'Elx (Sala, 1992). També tenim imitacions de Lamb. 5, de Campaniana B, que ofereix una datació un poc posterior, a partir de la meitat del segle II aC. I finalment, els gobelets que hi trobem són produccions de tècnica ibèrica influïdes per les primeres ceràmiques de "parets fines" romanes que arriben a la península juntament amb la vaixel·la de vernís negre i les àmfores, que podem datar també a partir de la segona meitat del segle II aC.

La majoria dels tipus documentats són tradicions del Ibèric Ple, i els trobem en els jaciments d'aquesta fase que desapareixen a principis del segle II aC, però també hi destaca l'absència d'algunes formes molt emprades en jaciments del segle III aC, com són les tenalles i tenalletes amb muscle, els gerros de boca trilobada o els plats de llavi penjant recte que imiten la forma Lamb. 23. L'absència, no obstant això, de publicacions de contextos entre aquest moment i la fundació de *Valentia*, dificulten l'obtenció d'una cronologia més precisa. Només algunes peces ens ofereixen una datació més concreta, com és el cas de l'olpe núm. 1, que apareix en els nivells de destrucció de la Seña (c. 150 aC), o de la botelleta núm. 35, que la trobem en nivells fundacionals de *Valentia* (c. 138 aC).

CONCLUSIONS

Després de l'estudi, tant de les estructures com dels materials del seu interior, podem afirmar que aquest jaciment és un edifici aïllat, datat en el darrer terç del segle II aC, i amb una funció clarament agrícola i estacional, ja que no disposa d'estructures excessivament sòlides ni compartimentació per a distints àmbits domèstics, i es troba en una zona poc protegida i allunyada dels nuclis principals de població. Es tractaria d'una forma d'explotació dels recursos, tal com fins als nostres dies han existit les casetes de camp, de manera que les tasques agrícoles es combinarien amb la residència per tal de protegir la producció i per evitar el desplaçament diari al poblat d'origen. D'aquesta manera, la seua interpretació cal fer-la amb relació al poblament comarcal amb el qual es vincula necessàriament.

L'excavació d'aquest fons de cabana en terreny pla, adscrit a l'Ibèric Final, implica un millor coneixement a l'hora de valorar el sistema de poblament del món ibèric a les terres del sud de l'actual província de València, a la comarca

de la Safor. Aquesta zona se situa a la part nord de la Contestània, amb abundants punts en comú respecte a la zona central quant a cultura material (Grau, 2002). En un recent estat de la qüestió del poblament ibèric a la Safor (Grau, 2000), tan sols es documenten dos jaciments situats en el pla i de cronologia semblant: Ador i el Camí del Pla d'Oliva. Del jaciment d'Ador no es disposa de gaire informació, però la proximitat a l'Hort de la Torre el fa interessant quant al fet que també és un jaciment ibèric en pla i amb una categoria de "caseriu" i mateixa datació; del Camí del Pla, considerem que no se'n pot conèixer l'extensió, que l'autor suposa major que un caseriu, i respecte a la cronologia, el seu registre ceràmic és molt similar al de l'Hort de la Torre, fet que reflecteix la seua contemporaneïtat.

A l'hora de valorar la categoria de l'assentament dins l'organització territorial observada a la Contestània, primerament hem de considerar la funcionalitat i el seu caràcter temporal, així com la seua extensió, menor de mitja hectàrea, la qual cosa suposaria allò que Grau anomena "Caseriu". Aquest és un tipus d'instal·lació que depèn d'un nucli major de poblament, tant per a la defensa i administració, com per a l'habitatge durant la resta de l'any.

El gran desconeixement de l'organització territorial a la comarca de la Safor en època ibèrica no ens permet afirmar si ocorre el mateix que a la zona d'Alcoi, on un estat arcaic, dirigit des de la Serreta (Grau, 2002) desapareix a principis del segle II aC en favor de l'*oppidum* del Castell de Cocentaina, molt menys estudiat. L'Hort de la Torre, també depèn, directament o indirecta, d'un *oppidum*, que no estem en condicions de reconèixer. Alguns dels jaciments ibèrics més suggeridors per a exercir aquesta categoria per proximitat són el Rabat (Rafelcofer), el Castell de Palma (Palma de Gandia) i el Castell de Vilallonga. D'aquests dos últims jaciments no s'ha realitzat cap estudi ni intervenció, i la del Rabat està molt centrada en el moment sertià, malgrat que també es va identificar una fase de finals del segle III a inicis del II aC (Aparicio i al, 1983).

Siga quin siga l'assentament del qual depèn l'Hort de la Torre, no es canvien les idees principals sobre l'estructuració del poblament que es proposa per a la part central de la Contestània en aquesta època, com per exemple el que es tracte d'un assentament de caràcter temporal, de reduïdes dimensions i que es trobe situat en una zona prop del riu, capaç d'explotar una agricultura de regadiu, que justificaria l'allunyament de la seguretat de les muralles i l'altura del nucli principal de població.

Finalment, l'associació de l'Hort de la Torre amb el proper jaciment de Buixerques es fa més difícil quan considerem el caràcter estacional de l'edifici, ja que són dos punts molt propers, i ambdós en pla. Aquest cas de Buixerques correspon, possiblement, al tipus d'assentament que, posteriorment i amb la romanització, traslladaria la població al pla de forma permanent.

L'única finalitat de l'assentament de l'Hort de la Torre està relacionada amb l'explotació agrícola del seu entorn. La presència del molí rotatori confirma la importància d'una agricultura cerealística, per al consum propi del grup fami-

liar que l'explotaria, però també per a la distribució d'excedents, ja que es tracta d'un molí amb capacitat per a transformar molt més gra del que qualsevol família necessita, i més si atenem les reduïdes dimensions de l'edifici. Dins d'aquesta vinculació de l'edifici amb el cereal, a banda del molí, el podall també implica una funció relacionada amb les tasques agrícoles. Finalment, també ens informa de la funcionalitat agrícola el seu emplaçament. El tipus de sòl on s'ubica el jaciment és de capacitat elevada i es troba a escassos 50 m d'altres sòls d'una capacitat molt superior per la presència de les generoses aportacions del riu Serpis.

D'altra banda, el comerç no representa una activitat important al jaciment, fora de la producció dels excedents destinats a l'assentament d'origen que es devia encarregar de la seua redistribució. Tampoc no hi ha evidències de cap altra activitat econòmica, atés el caràcter específic de l'edifici dins l'economia ibèrica.

NOTES

1. Agraïm a Miquel Rosselló Mesquida la precisió d'aquesta datació.
2. P. Guerin (2003:182) explica que aquest tipus representa una espècie de koiné més cultural que comercial, on la producció ceràmica seria un element comú, i on la única excepció seria un exemplar a la Serreta d'Alcoi, juntament amb els tipus contestans.
3. Agraïm la informació a Diego Ruiz Alcalde.

BIBLIOGRAFIA

- APARICIO, J.; CLIMENT, S.; MARTÍNEZ, J.M. (1994). *Mesolítico, Eneolítico e Ibérico en el Camí del Pla (Oliva, Valencia, España)*. València.
- APARICIO, J.; GURREA, V.; CLIMENT, S. (1983). *Carta arqueológica de La Safor*. Gandia.
- BONET, H. (1995). *El Tossal de Sant Miquel de Lliria. La antigua Edeta y su territorio*. València.
- BONET, H.; ARNAU, I.; ALCAIDE, R.; VIDAL, J.: *Memoria del poblado ibérico de la Señá (Villar del Arzobispo)*. Campañas 1985-1989. Extret del web de la Conselleria de Cultura i Esport.
- BONET, H.; MATA, C. (2002). *El Puntal dels Llops. Un fortín edetano*. València.
- DÍAZ GARCÍA, M.; OTIÑA, P. (2007). Importaciones e imitaciones de vajilla de barniz negro en Tarragona en los ss. II-I a.C. en ROCA, M.; PRINCIPAL, J.: *Les imitacions de vaixel·la fina importada a la Hispania Citerior (segles I aC- I dC)*: 99-117.
- ESPINOSA, A.; RUIZ, D.; MARCOS, A. (2005). Nuevas aportaciones al conocimiento de la Vila Joiosa en época ibérica, En ABAD, L.; SALA, F.; GRAU, I.: *La Contestania Ibérica treinta años después*: 179-196. Alacant.
- GARIBÓ, J. (2007). *La cerámica ibérica de Valentia*. Beca de Catalogació, inventari i estudi dels fons arqueològics municipals. València.
- GRAU, I. (1998-1999). Un posible centro productor de cerámica ibérica con decoración figurada en la Contestania. *Lucentum* XVII-XVIII: 75-92.
- GRAU, I. (2000). *El poblamiento de época ibérica en la región centro-meridional del País Valenciano*. Tesis doctoral en formato digital.
- GRAU, I. (2002). *La organización del territorio en el área central de la Contestania Ibérica*. Alicante.
- GUERÍN, P. (2003). *El Castellet de Bernabé y el horizonte ibérico pleno edetano*. València.
- LÓPEZ, L.; MARÍN, C.; MARTÍNEZ, R.; MATAMOROS, C. (1994). *Hallazgos arqueológicos en el Palau de les Corts*. València.
- MARÍN, C. (1998). La cerámica ibérica pintada de la muralla púnica de Cartagena. *Revista de estudios ibéricos*, 3: 245-298.
- MATA, C.; BONET, H. (1992). La cerámica ibérica: Ensayo de tipología. En VV.AA.: *Estudios de arqueología ibérica y romana. Homenaje a Enrique Pla Ballester*. Serie de Trabajos Varios, 89: 117-173. València.
- MATA, C.; DUARTE, F. X.; GARIBÓ, J.; VALOR, J. P.; VIDAL, X. (2003). Las cerámicas ibéricas como objeto de intercambio. En MATA, C.; PÉREZ JORDÀ, G.: *III Reunión sobre economía en el Món Ibèric*. Saguntum-PLAV. Extra-3: 389-397.
- NORDSTRÖM, S. (1967). *Excavaciones en el poblado ibérico de la Escuela (San Fulgencio, Alicante)*. València.
- OLCINA, M.; GRAU, I.; MOLTÓ, S. (2000). El sector I de la Serreta: Noves perspectives sobre l'ocupació de l'assentament. *Recerques del Museu d'Alcoi*, 9: 119-144.
- OLCINA, M.; SALA, F. (2000). Las cerámicas de barniz negro en el área sur alicantina, en AQUILUÉ, X.; GARCÍA, J.; GUITART, J.: *La cerámica de vernís negre dels segles II i I aC*: 107-127. Mataró.
- RIBERA I GÓMEZ, A. (1990-1991). El jaciment ibèric del teular de Mollà (Ontinyent), *Alba*, 5-6: 29-54.
- RIBERA LACOMBA, A. (1982). *Las ánforas prerromanas valencianas*. València.
- SALA, F. (1992). *La "Tienda del alfarero" del yacimiento ibérico de la Alcudia (Elche- Alicante)*. Alacant.
- SALA, F. (2005). Consideraciones en torno a la arquitectura y al urbanismo de la Contestania ibérica, en ABAD, L.; SALA, F.; GRAU, I.: *Contestania ibérica, treinta años después*. Alacant.